

Hettie Pott-Buter*

Een geëmancipeerde inkomensverdeling

Inleiding

Op de studiedagen staat de doelstelling van een geëmancipeerde samenleving centraal. De vorige twee sprekers hebben veel aandacht besteed aan de emancipatie binnen de maatschappelijke arbeidsverdeling, terwijl de volgende twee inleiders de nadruk zullen leggen op de doorvoering van de emancipatiegedachte in de belastingwetgeving en het stelsel van sociale zekerheid. Het inkomen speelt daarbij een centrale rol. Bij een geëmancipeerde samenleving hoort een geëmancipeerde geïndividualiseerde inkomensverdeling.

De eerste aarzende stappen op weg naar realisatie van de (utopische) geëmancipeerde samenleving met economische middelen zijn in de jaren zestig en zeventig gezet. Dit blijkt onder andere uit de vele discussies op het gebied van het inkomensbeleid over individuele inkomens. Ook de aangebrachte wijzigingen in het stelsel van sociale zekerheid en in de belastingwetgeving weer spiegelen de trend naar een individuele benadering.

Met het steeds duidelijker worden van de economische crisis treedt in deze trend een kentering op. Individualisering lijkt een vies woord geworden, een ideaal van feministen en kapitalisten, asociaal, niet solidair, een systeem van ieder voor zich, "waar de maatschappij aan kapot gaat".¹ Deze uitspraken zijn erg zwart/wit. Betekent individualisering inderdaad bevoordeling van de sterken, van de geëmancipeerden die samenwonen, van de nieuwe rijken? Mijns inziens op de lange termijn niet. De vraag is echter hoe je de huidige economische problemen zo kunt oplossen, dat enerzijds op lange termijn het doel van de emancipatie niet wordt geschaad, maar anderzijds de oplossingen op korte termijn rechtvaardig en doelmatig zijn. Hierbij moeten we beducht zijn op maskuline voorstellen, die formeel wel sekse-neutraal zijn, maar door de achterstandspositie van vrouwen materieel verkeerd uitpakken.

57

---

* Wetenschappelijk medewerker vakgroep mikro-ekonomie van de economische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam.

1. Van Agt en Bukman tijdens de verkiezingskampagne, *Trouw*, 28 augustus 1982.

Denk bijvoorbeeld aan het (voorlopig) afgewezen tweetrajektenstelsel² als mogelijk alternatief bij de structuurwijziging van het sociale-zekerheidsstelsel.

Voor een goede beoordeling van voorstellen voor ander beleid is het niet alleen belangrijk om te weten welke situatie men wenst, maar ook vanuit welke situatie men start. Enig inzicht in de inkomensverhoudingen die er in Nederland bestaan is daarbij essentieel. In deze inleiding beperk ik me tot de personele inkomensverdeling, dat wil zeggen de inkomensverdeling over personen.

1 De inkomensverdeling over personen

Wie enig inzicht in de Nederlandse personele inkomensverdeling probeert te krijgen, bemerkt al spoedig dat de meningsverschillen erover groot zijn. Dit is op zichzelf niet zo verwonderlijk. De verklaringen ten aanzien van het verloop van het inkomensverdelingsproces lopen sterk uiteen. Ook bestaan er verschillen in opvattingen over wat onder het begrip inkomen moet worden verstaan en naar welk inkomensbegrip moet worden gekeken. Wat echter wél verwonderlijk is, is dat in de discussie die op dit moment in Nederland over de inkomensverdeling wordt gevoerd volstrekt tegenstrijdige beweringen worden gedaan, die op feiten en cijfers berusten waar soms wel een enigszins verschillende betekenis aan kan worden gehecht, maar waarover men het in beginsel met elkaar eens zou moeten zijn. Bijvoorbeeld:

‘de inkomens zijn teveel genivelleerd’, en

‘de tegenstelling tussen arm en rijk wordt steeds groter’ of

‘dubbele inkomens vergroten dramatisch de inkomensongelijkheid’,
en

‘het inkomen van werkende gehuwde vrouwen heeft een nivellerende werking op de inkomensverdeling van echtparen’, of
‘in de lage inkomensklassen komen geen dubbelverdieners voor’, en
‘dubbele inkomens behoren individueel gezien tot de lagere inkomens’.

Hoe kan dit nu? Welke uitspraken zijn waar en welke niet?

Alvorens op deze vragen in te gaan volgen eerst enkele algemene opmerkingen die bij de beoordeling van een inkomensverdeling van belang zijn. Daarna volgt een korte uiteenzetting over de beschikbare gegevens, en tenslotte een bespreking van de konklusies die uit deze gegevens getrokken kunnen worden.

---

2. Zie voor een korte beschrijving van het tweetrajektenstelsel en de nadelen ervan bijvoorbeeld: Lenie

Kootstra, De gevaren van het tweetrajektenstelsel, *Intermediair*, 18e jaargang 1982, nr. 17.

Het begrip inkomensverdeling

Het ligt niet in de bedoeling om de aanwezige belangstelling voor het onderwerp inkomensverdeling in de kiem te smoren, door een uitgebreid verhaal te houden over alle problemen die zich bij het traceren van de inkomensverdeling voordoen of uit te weiden over de statistische tekortkomingen van de daarbij gehanteerde begrippen. Toch is het voor een goed oordeel onvermijdelijk om even bij deze problemen en tekortkomingen stil te staan.

Welk inkomen?

Op de komplikaties die zich kunnen voordoen bij het vaststellen van de hoogte van het inkomen (denk bijvoorbeeld aan het inkomen in natura, de auto van de zaak), bij het beantwoorden van de vraag wat tot het inkomen moet worden gerekend (bijvoorbeeld: de hypotheek-rente?), en ten aanzien van de waardering en beleving van het inkomen (bijvoorbeeld: f 100 betekent voor de een meer dan voor de ander) wordt niet ingegaan.

Als er een mooie definitie is opgesteld van het beste inkomensbegrip, dan betekent dat nog niet dat dat inkomen nu ook gemeten kan worden. De opmerkingen in dit artikel en de konklusies blijven beperkt tot die inkomens die gemeten of waargenomen zijn. Op grond van genoemde komplikaties moet er echter rekening mee worden gehouden, dat het cijfermateriaal minder exakt is dan het lijkt (maar dat geldt voor alle economische gegevens).

Omdat de verdeling van de inkomens vóór belasting er anders uit ziet dan de verdeling van de inkomens na belasting, zijn verschillen in interpretatie mogelijk. Het is dus zinvol goed naar het gebruikte inkomensbegrip te kijken bij het beoordelen van konklusies over de inkomensherverdeling.

Aan welke personen wordt het inkomen toegerekend?

Indien het mogelijk zou zijn van ieder individu het inkomen op zo'n wijze te berekenen dat daarbij niet alleen de lonen, rente, winst, uitkeringen enzovoort worden meegeteld, maar ook rekening wordt gehouden met de waarde van met name vrije tijd, huishoudelijk werk en van kinderopvoeding, zou er naar mijn mening sprake zijn van een ideaal inkomensbegrip. Het probleem is echter dat we die laatste inkomenscomponenten niet kunnen meten, ze zijn statistisch niet waarneembaar.

In een geëmancipeerde samenleving bestaat er niet langer een ongelijke verdeling van de betaalde en onbetaalde arbeid over de seksen. De verdeling van de individuele inkomens in zo'n maatschappij, die wel op bovengenoemde 'ideale' wijze te meten zouden zijn, zou ik een *geëmancipeerde inkomensverdeling* willen noemen. Wil men kunnen vaststellen of van zo'n geëmancipeerde inkomensverdeling sprake is, dan is de belangrijkste eis daarbij dat

het inkomen van iedereen individueel statistisch waarneembaar is, dus ook het inkomen van gehuwde vrouwen en kinderen.

Hoe kan dat worden gerealiseerd en tegen welke prijs? We zouden een eind komen als het stelsel van sociale zekerheid een uitbreiding zou ondergaan — maar zo'n uitbreiding is op dit moment niet te verwachten. Zolang er nog geen sprake is van een geëmancipeerde inkomensverdeling in bovenvermelde zin, zullen we ons voor een weergave van de verdeling van het inkomen over personen moeten behelpen met een van de drie volgende manieren van toerekening.

1. Een *individuele* inkomensverdeling. Deze inkomensverdeling geeft weer hoe de individuele inkomens zijn verdeeld over de personen die dat inkomen hebben ontvangen. Mensen die geen inkomen hebben en van iemand anders inkomen afhankelijk zijn, zoals de meeste kinderen en gehuwde vrouwen, worden niet meegeteld. Vakantiewerkers, deeltijdwerkers en mensen die slechts een deel van het jaar inkomen hebben ontvangen kunnen, indien ze zonder nadere correctie in de verdeling worden opgenomen, gemakkelijk een verkeerde indruk geven, en worden meestal afzonderlijk vermeld of herleid tot volledige jaarinkomens.

2. Een verdeling van het inkomen *per huishouden*. Bij deze verdeling wordt het gezamenlijke inkomen van het gezin of het huishouden als eenheid beschouwd. Belangrijke vragen blijven hierbij onbeantwoord: in hoeverre is er sprake van meerwerkende partners of kinderen in deze huishoudens? Hoeveel personen moeten van het huishoudinkomen leven? Moeten thuiswonende volwassen kinderen als een zelfstandig huishouden worden beschouwd of moet het inkomen van bijvoorbeeld de thuiswonende boerenzoon die meewerkt op de ouderlijke boerderij bij het huishoudinkomen worden geteld? Het Centraal Bureau voor de Statistiek rekent thuiswonende verdienende kinderen niet als een zelfstandig huishouden, het Sociaal en Cultureel Planbureau in het algemeen wel.

3. Een verdeling van het inkomen *per hoofd*. Door het huishoudinkomen te delen door het aantal personen in het huishouden wordt rekening gehouden met het aantal personen dat van het inkomen moet bestaan. Indien iedere persoon echter als een volle eenheid telt, worden allerlei specifieke voor- en nadelen die aan het leven binnen een huishouden verbonden zijn verwaarloosd. De schaalvoordelen in de consumptie en de leeftijdsverdeling beïnvloeden beide in sterke mate de welvaart van het huishouden. Om huishoudens met elkaar te kunnen vergelijken moet je hiermee rekening houden.

Subjektieve beoordelingen zijn daarbij vrijwel onvermijdelijk. In het rapport *Inkomen en rondkomen*³ bijvoorbeeld zijn de bijstands-

---

3. Sociaal en Cultureel Planbureau, J.C.J. Wiebrens, *Inkomen en rond-*

komen, 's-Gravenhage 1982.

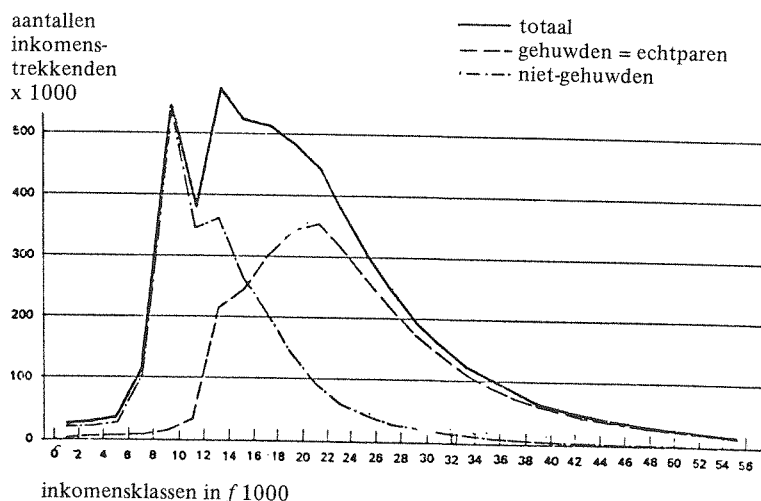
normen en de bedragen die voor kinderbijslag worden uitgekeerd gehanteerd bij de weging van de huishoudinkomens; het sociale minimum is hier dus als, subjectieve, ondergrens en wegingsnorm gekozen.

De presentatie van de inkomensverdeling

Nadat een keuze uit de beschikbare inkomensgegevens is gemaakt en de wijze van toerekening aan personen is bepaald, moeten die gegevens worden ingedeeld, alvorens een kwantificering van de inkomensverschillen in een samenvattend kencijfer kan plaatsvinden.⁴ De manier waarop die indeling gemaakt wordt, de presentatie van de inkomensverdeling, speelt een grote rol bij de vele misverstanden en meningsverschillen die op het gebied van de inkomensverdeling bestaan. Het is eenvoudig om een bepaald aspect van de inkomensverdeling te overbelichten en een ander aspect te verwaarlozen.⁵ Ter illustratie twee figuren. Beide geven de verdeling weer van de besteedbare inkomens in 1975 van individuele inkomens-

Frekwentieverdeling van het aantal inkomens-trekkers per inkomens-klasse (volledige jaarinkomens) 1975

figuur 1

Bron:

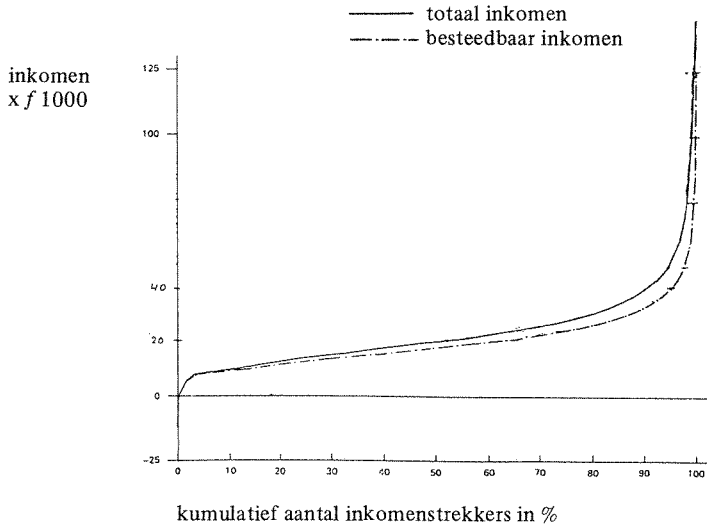
CBS, *De personele inkomensverdeling 1975*, dl I, p. 33.

4. Bij de Gini- en de theilcoëfficiënt is deze indeling niet noodzakelijk.

5. Zie ook J. Pen, *Income Distribution*, Harmondsworth 1971.

figuur 2

Kumulatieve frekwentieverdeling van het aantal inkomenstrekkers (volledige jaarinkomens) 1975

Bron:

CBS, *De personele inkomensverdeling 1975*, dl 1, p. 36.

trekkers met volledige jaarinkomens.⁶ Tot de groep inkomenstrekkers worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek gerekend gehuwde en niet-gehuwde mannen, en niet-gehuwde vrouwen; alle inkomsten van de gehuwde vrouw worden bij het inkomen van haar man geteld.

Figuur 1 geeft de betreffende inkomensverdeling weer in de vorm van een frekwentieverdeling. Hoewel de inkomens lager dan het minimumloon (behalve van zelfstandigen en gepensioneerden) uit de verdeling geëlimineerd zijn, is het opvallend hoe groot het aantal inkomenstrekkers met een besteedbaar inkomen lager dan het gemiddeld inkomen (20.598 gulden, in 1975) is en hoe gering het aantal inkomenstrekkers met een besteedbaar inkomen hoger dan

62

6. Bedroeg het totale inkomen in 1975 minder dan het wettelijk minimumloon in 1975 (naar leeftijd gedifferentieerd), dan zijn de betreffende inkomenstrekkers (bijvoorbeeld een ongehuwde of gehuwde mannelijke deeltijdwerker) ingedeeld in de categorie 'overige inkomens'. Deze procedure is niet

gevolgd voor

- personen met winstinkomen (in het algemeen de zelfstandigen)
- gepensioneerden (met uitzondering van het wezenpensioen)
- personen zonder beroep.

Deze groepen behoren dus ook tot de categorie met volledige jaarinkomens.

pakweg f 40.000 per jaar is.⁷ Hoe ver de staart van de inkomensverdeling doorloopt is in figuur 1 niet te zien. De inkomensverdeling van gehuwden blijkt symmetrischer dan die van niet-gehuwden. In figuur 2 is precies dezelfde inkomensverdeling van de besteedbare inkomens op een andere manier weergegeven. Het besteedbare inkomen staat nu op de verticale as in plaats van op de horizontale as, terwijl op de andere as niet het absolute aantal inkomenstrekkingen staat, maar het gekumuleerde aantal in procenten. Nu kunnen we zien dat 65% van de inkomenstrekkingen een besteedbaar inkomen lager dan het gemiddelde inkomen heeft en dat de grens waarboven de top-5% qua besteedbaar inkomen zit, op f 41.458 ligt.⁸

Het opvallende van deze manier van weergeven is, dat de aandacht valt op de bijzonder hoge inkomens. Hoewel de belastingen er al af zijn blijven er nog enkele zeer hoge inkomens over. Het grootste gedeelte van de inkomenstrekkingen zit echter beneden het gemiddelde. Inkomens van bijvoorbeeld hoofdonderwijzers en journalisten, die beschouwd worden als middengroepen, behoren tot de hoge inkomens en de meeste leraren, orkestmusici, hoofdambtenaren enzovoort behoren tot de top-5%. Een voorbeeld: indien u in 1979 een totaalinkomen (dat wil zeggen uw inkomen vóór belasting of indien u getrouwd bent het inkomen voor belasting van u en uw echtgeno(o)t(e) samen, inclusief de kinderbijslag) had van meer dan f 47.080, behoorde u in dat jaar tot de 10% hoogste inkomens, en indien u boven de f 60.000 uitkwam tot de top-5%. De grootste inkomensverschillen komen in de hoogste tienden van procenten van de inkomensverdeling voor, terwijl de inkomensverschillen tussen de inkomenstrekkingen van de derde tot en met de zesde tienprocentsgroep slechts gering zijn.

De uitspraak dat de inkomens 'teveel' genivelleerd zijn, is afkomstig van diegenen die vinden dat er over een lang interval te geringe inkomensverschillen tussen de meeste inkomenstrekkingen (zie ook figuur 2) bestaan. De uitspraak over de grote verschillen tussen arm en rijk kan niet uit de figuren worden afgeleid of daarmee worden toegelicht. Iemand met een laag inkomen hoeft niet arm te zijn en iemand met een hoog inkomen niet rijk. Het onderscheid arm-rijk berust veel meer op het al dan niet hebben van vermogen.

Het belangrijkste dat over de twee figuren is te zeggen, is dat door de presentatie de nadruk op verschillende aspecten van dezelfde verdeling gelegd wordt. Conclusies trekken over de ongelijkheid van de betreffende inkomensverdeling aan de hand van de figuren is moeilijk. Om konkrete uitspraken te kunnen doen over de

---

7. CBS, *De personele inkomensverdeling 1975*, blz. 35.

8. Idem.

9. Vervalt.

inkomensongelijkheid kan men gebruik maken van verschillende maatstaven. Een eenvoudig te begrijpen maatstaf is de deciel-verhouding. Zo is bijvoorbeeld de 10/3-decielverhouding (de inkomensverhouding tussen het tiende en derde deciel) gelijk aan het gemiddeld inkomen van de hoogste 10%-groep, gedeeld door het gemiddeld inkomen van de derde 10%-groep. Het grote nadeel van deze maatstaf is dat veranderingen binnen de decielen buiten beschouwing blijven en dat men slechts van een beperkt deel van de gegevens gebruik maakt. Ter illustratie: in 1975 (zie figuur 2) was de 10/3-decielverhouding bij het totaal inkomen gelijk aan

$\frac{f 63.650}{f 13.820} = 4,6$ (bij het besteedbaar inkomen, dus het inkomen na belasting, is de verhouding 3,6). Voor 1979 bedraagt de verhouding bij het totaal inkomen $\frac{f 84.250}{f 19.240} = 4,4$ (voor dat jaar zijn nog geen gegevens over het besteedbaar inkomen bekend).¹⁰

Een goede maatstaf om inkomensverschillen te kwantificeren waarbij men wel van alle gegevens die men heeft gebruik maakt is de *theilkoëfficiënt*;¹¹ deze maatstaf is door Odink en ondergetekende in hun onderzoek ook steeds toegepast. Om een indruk te geven van de dimensie van deze koëfficiënt:¹² de theilkoëfficiënt voor niet-gehuwden in figuur 1 bedraagt 0,105, die voor echtparen 0,102 en die voor het totaal 0,142 (de tussengroepsongelijkheid bedraagt 0,040).

2 Gegevens, onderzoek en konklusies

2.1 Gegevens

Belangrijke gegevens voor de inkomensverdeling in Nederland zijn afkomstig uit de administratie van de loon- en inkomstenbelasting, uit de administraties van bedrijven en uit enquêtes.

10. Zie voor deze bedragen, voetnoot 7 en *Statistisch bulletin*, 16 juli 1982.

11. H. Theil, *Economics and Information Theory*, Amsterdam 1967. Mustert heeft aangetoond dat van de veel gehanteerde ongelijkheidsmaatstaven alleen de theilkoëfficiënt voldoet aan een aantal criteria die hij heeft afgeleid uit de in Nederland geldende voorkeuren ten aanzien van de inkomenshervreiding (G.R. Mustert, *Metten met mate(n)*, *Economisch-Statistische Berichten*, 1977, blz. 331-335). Bovendien heeft de ontbindbaarheid van de theilkoëfficiënt grote voordelen voor de analyse.

De theilkoëfficiënt is gelijk aan:

$$\frac{\sum_{i=1}^k Y_i \ln \frac{Y_i}{N_i}}{\sum_{i=1}^k Y_i \ln \frac{Y_i}{N_i}}$$

waarin Y_i en N_i het inkomen, respectievelijk het aantal inkomens in de i -de klasse voorstellen. Y en N

zijn gelijk aan $\sum_{i=1}^k Y_i$ respectievelijk $\sum_{i=1}^k N_i$; k = aantal inkomensklassen.

12. Berekend op basis van gegevens van *De personele inkomensverdeling 1975*, blz. 58.

De inkomensstatistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn gebaseerd op gegevens verstrekt door de *belastingdienst*. Odink en Pott-Buter hebben in hun publikaties hiervan gebruik gemaakt.¹³ Voor de *inkomens uit arbeid* vormen het halfjaarlijkse loon-onderzoek en het om de paar jaar gehouden loonstruktuuronderzoek een belangrijke bron. Een recente enquête is het AVO '79, het *Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1979*. Hoewel het AVO '79 grotendeels was gericht op de mate waarin (leden van) huishoudens gebruik maken van verschillende overheidsvoorzieningen, bevat het ook een uitvoerige vraagstelling met betrekking tot de inkomenspositie van respondenten.¹⁴

2.2 Onderzoek en konklusies

Odink en Pott-Buter hebben zich in hun recente onderzoek naar de inkomensverdeling van echtparen, met en zonder werkende gehuwde vrouw, beperkt tot de echtparen, dus tot de gehuwden uit figuur 1. Vergelijkingen tussen echtparen en niet-gehuwden zijn niet gemaakt en uitspraken over toenemende of afnemende ongelijkheid tussen echtparen en niet-gehuwden zijn niet gedaan. Onder andere hebben zij zich afgevraagd, welke echtparen dubbele inkomens hebben en hoe de inkomensverdeling er uit zou hebben gezien wanneer het inkomen van de werkende gehuwde vrouw niet bij haar man was opgeteld. Uitgebreide gegevens over het inkomen van gehuwde vrouwen waren voor 1975 alleen beschikbaar voor zover het inkomsten uit tegenwoordige arbeid betrof.¹⁵ Sinds 1973 worden gehuwde vrouwen zelfstandig voor deze inkomsten belast, maar overige inkomsten zoals pensioenen, vermogensinkomsten enzovoort worden bij het inkomen van de man opgeteld. Arbeidsinkomsten vormen echter verreweg het belangrijkste deel (90% in 1975) van alle aan gehuwde vrouwen toe te rekenen inkomsten.¹⁶

13. J.G. Odink en H.A. Pott-Buter, Echtparen met dubbele inkomens, *Economisch-Statistische Berichten*, 12 augustus 1981, blz. 774-777.

Hettie Pott-Buter en Joop Odink, Het eigen arbeidsinkomen van gehuwde vrouwen, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, jrg. 5 nr. 3 (1982), blz. 122-136. J.G. Odink en H.A. Pott-Buter, Inkomensverdeling en de fiscale emancipatie van de gehuwde vrouw, *Maandschrift Economie*, juni 1982, blz. 276-297.

14. De AVO-enquête is in het najaar van 1979 gehouden (hieraan namen 17.232 personen van zes jaar en ouder

deel, die samen deel uitmaakten van 6.424 huishoudens).

15. Hieronder wordt verstaan loon, salaris, winst uit eigen onderneming en het aan de vrouw toegerekende deel van de winst uit de onderneming van de man, alsook WW- en ZW-uitkeringen en met ingang van 1976 ook de AAW- en WAO-uitkeringen. Alle overige inkomsten zoals vermogensinkomsten, pensioenen enz. worden bij de man belast.

16. Zie J.G. Odink en H.A. Pott-Buter in: *Maandschrift Economie*, a.w., blz. 292.

Van de gehuwde vrouwen heeft 30% een inkomen uit arbeid. Werkende gehuwde vrouwen zijn over 'alle rangen en standen' ongeveer gelijk verdeeld;¹⁷ onafhankelijk van het inkomen van de man heeft ongeveer één op de drie gehuwde mannen een echtgenote met inkomen.¹⁸

Voor het vaststellen van de ongelijkheid van de inkomensverdeling zijn niet alleen de aantallen gehuwde vrouwen met een eigen arbeidsinkomen van belang, maar ook de hoogte van dat inkomen. Voor het vaststellen van de *hoogte* van het inkomen maakt het niet uit of dat inkomen nu met één week werken of met vijftig weken werken is verdiend (het aantal gewerkte uren is wel van belang voor de verklaring van inkomensverschillen, maar omdat de belastingdienst niet vraagt naar de *arbeidstijd*, alleen naar de *arbeidsperiode*, is men voor de verklaring van inkomensverschillen op andere gegevens aangewezen).

In het onderzoek is het inkomen van de gehuwde mannen onderverdeeld in de gehuwde mannen-'alleenverdieners' en de gehuwde mannen van de 'twee verdieners' (exklusief het inkomen van hun echtgenotes). Het gemiddeld inkomen van beide groepen mannen is vrijwel gelijk, wat blijkt uit een tussengroepsongelijkheid (theil-koefficiënt) van 0,000. De binnengroepsongelijkheid van de alleenverdieners (0,169) is echter kleiner dan die van de andere groep mannen (0,202). De gezamenlijke ongelijkheid van de gehuwde mannen zelf bedraagt 0,179. Door het inkomen van de werkende gehuwde vrouw bij dat van haar man op te tellen, neemt de ongelijkheid van de verdeling van inkomens *binnen* de groep twee-verdieners af (van 0,202 tot 0,158). Deze nivellering is te verklaren doordat vrouwen van gehuwde mannen met een laag inkomen relatief een grotere bijdrage aan het gezamenlijke gezinsinkomen leveren dan vrouwen van mannen met een hoog inkomen. Door het inkomen van de gehuwde vrouw neemt het gemiddelde inkomen van de 'tweeverdieners' uiteraard toe. Hierdoor neemt de ongelijkheid tussen de gezinsinkomens toe. Het nivellerende effect

17. Idem.

18. Zie J.G. Odink en H.A. Pott-Buter in: *ESB*, a.w., blz. 776. Onder de mannen met een heel laag inkomen hebben twee van de drie gehuwde mannen een vrouw met arbeidsinkomen. Het totale aantal gehuwde vrouwen waar het hier om gaat is echter gering ten opzichte van alle werkende gehuwde vrouwen (ruim 6%).

Een groep gehuwde vrouwen die in het geheel niet meegeteld wordt bestaat uit gehuwde vrouwen met

inkomen die niet gedurende het gehele kalenderjaar getrouwd waren of waarvan de man niet in de verdeling van volledige jaarinkomens was opgenomen (zie ook noot 6). De vrouw, die een volledige baan heeft, maar getrouwd is met bijvoorbeeld een in deeltijd werkende werkstudent wordt niet meegeteld; het betreft echter slechts een gering aantal vrouwen, in 1975 ca. 9,3% van alle werkende gehuwde vrouwen.

van het inkomen van de gehuwde vrouw is echter zo groot dat de totale inkomensongelijkheid van *alle* echtparen gezamenlijk kleiner is, dan wanneer gehuwde vrouwen geen arbeidsinkomen hadden gehad. Het nivellerend effect voor de *totale* groep gehuwden is echter verschillend vóór of na de belasting. Een en ander is nog eens weergegeven in tabel 1.

Inkomensongelijkheid (1975) weergegeven door middel van de theilcoëfficiënt

tabel 1

gehuwde mannen (exkl. inkomen vrouw)		gehuwde mannen (inkl. inkomen vrouw)	
<i>voor belasting:</i>			
	T		T
alleenverdieners	0,169	alleenverdieners	0,169
tweeverdieners	0,202	tweeverdieners	0,158
tussengroepsongelijkheid	0,000	tussengroepsongelijkheid	0,007
totale ongelijkheid	0,179	totale ongelijkheid	0,172
<i>na belasting:</i>			
	T		T
alleenverdieners	0,089	alleenverdieners	0,089
tweeverdieners	0,118	tweeverdieners	0,118
tussengroepsongelijkheid	0,000	tussengroepsongelijkheid	0,007
totale ongelijkheid	0,098	totale ongelijkheid	0,098

Bron:

J.G. Odink en H.A. Pott-Buter, Inkomensverdeling en de fiscale emancipatie van de gehuwde vrouw, *Maandschrift Economie*, juni 1982, blz. 289.

Uit deze tabel blijkt, dat de verdeling van de inkomens vóór belasting in het geval dat de inkomens van man en vrouw bij elkaar zijn opgeteld (zoals bij de inkomensverdeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek) gelijk is dan wanneer alleen de inkomensverdeling van gehuwde mannen wordt genomen (de theilcoëfficiënt daalt van 0,179 naar 0,172).¹⁹ Bij de inkomensverdeling na belasting blijkt er geen verschil in inkomensongelijkheid te bestaan tussen de gehuwde mannen zelf en tussen de gehuwde mannen inclusief het inkomen van de echtgenoten (de theilcoëfficiënt verandert niet en is in beide gevallen 0,098). Bij

19. Tijdens de discussie na afloop van de inleiding bleken veel mensen moeite te hebben met de interpretatie van bovenstaande cijfers. In

de appendix vindt u een (extreem gekozen!) voorbeeld ter verduidelijking.

gehuwde mannen met een werkende vrouw is de reductie door de belastingheffing geringer (42%) dan bij gehuwde mannen zonder werkende vrouw (47%). Als gevolg van de inkomsten van gehuwde vrouwen daalt zowel vóór als ná de belastingheffing de ongelijkheid van inkomens binnen de groep tweeverdieners, maar de totale ongelijkheid van alle echtparen gezamenlijk neemt vóór belastingheffing wel af, maar na belastingheffing niet. Na belasting blijkt de totale ongelijkheid niet te veranderen, omdat de tussengroepsongelijkheid nu relatief meer gewicht in de schaal legt dan bij de verdeling vóór de belasting.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat hoewel gehuwde vrouwen gemiddeld een laag inkomen verdienen, ze een hogere belastingdruk hebben dan gehuwde mannen of niet-gehuwden. Zie hiervoor tabel 2.

tabel 2

Gemiddeld inkomen, gemiddelde belasting en belastingdruk naar burgerlijke staat, 1975

	1 aantal in 1000	2 gemiddeld inkomen in 1000 gld.	3 gemiddelde belasting in gld.	4 belastingdruk (3)/(2)x100%
Niet-gehuwden	2.367	16.362	2.506	15,3
Gehuwde mannen	3.312	27.795	5.299	19,1
Gehuwde vrouwen ^a	997	8.119	1.628	20,1
waarvan buitenshuis				
werkend	740	8.783	1.836	21,0
meewerkend	258	6.220	1.035	16,6
Overige inkomens ^a	782	3.163	235	7,4

^a niet tot volledige jaarinkomens herleid

Bron:

Zie bronvermelding tabel 1, p. 289; op basis van: CBS, *De personele inkomensverdeling 1975*, dl. I en II, 's-Gravenhage 1980 en niet gepubliceerde tabellen.

Gehuwde buitenshuis werkende vrouwen verdienen gemiddeld bijna 9.000 gulden per jaar en betalen gemiddeld bijna 21% belasting, niet-gehuwden verdienen ruim 16.000 gulden per jaar gemiddeld en hebben een belastingdruk van ruim 15%, terwijl gehuwde mannen, met een gemiddeld inkomen van bijna 28.000 gulden per jaar, 19% gemiddeld aan belasting betalen. Het effect van de hogere belastingvrije voet voor gehuwde mannen is dus groter dan de progressieve werking van ons belastingtarief. Bovenstaande resultaten berusten op onderzoek dat uitsluitend betrekking heeft op echtparen.

In het rapport *Inkomen en rondkomen* van het Sociaal en Cultureel Planbureau ligt de nadruk van het onderzoek op de laagste inkomens en op de categorieën daar niet ver boven, maar niet op de ongelijkheid. Het betreft hier een onderzoek naar de welvaartspositie van huishoudens, op basis van gegevens uit het AVO '79. Uit dit onderzoek blijkt dat huishoudens in de laagste welvaartsklassen vooral bestaan uit gescheiden moeders, weduwen, bejaarde vrouwen, echtparen met meer dan vier kinderen en echtparen die van een minimumuitkering of minimuminkomen moeten rondkomen. Duidelijk is dat bij de 'echte minima' de vrouwen voor het overgrote deel, zowel bij de zelfstandige huishoudens als bij de echtparen, zeer kwetsbaar zijn. Zodra vrouwen minder afhankelijk zijn van hun man of van een uitkering, wordt niet alleen haar eigen financiële positie, maar vooral ook de financiële positie van het huishouden aanzienlijk verbeterd.

Wie bij het beleid rekening wil houden met de echte minima, kan mijns inziens twee kanten uit. Terug naar samenvoeging van huishoudens, wat in de praktijk zal neerkomen op een afhankelijker worden van vrouwen, met de grote kans dat nog meer vrouwen tot de minima gaan behoren, een soort negatieve rechtvaardigheid zou ik zeggen. Het is natuurlijk ook mogelijk te zorgen, dat minder vrouwen afhankelijk worden, zodat meer vrouwen, vooral van mannen met de laagste inkomens, in staat zullen zijn het huishoudinkomen aan te vullen, en te stimuleren dat meer huishoudens in de hogere welvaartklassen terecht komen. Dit lijkt mij zowel een rechtvaardiger als een doelmatiger weg. Door verdere individualisering van de loon- en inkomstenbelasting zullen vooral de alleenverdieners met hoge inkomens en de twee-verdieners waarvan de vrouw relatief veel minder verdient dan de man (wat bij de hogere inkomens het geval is), meer belasting gaan betalen. Tweeverdieners waarvan man *en* vrouw lagere individuele inkomens hebben, kunnen, om de totale belastingdruk niet te laten stijgen, dan minder zwaar belast worden. Individualisering van de premies volksverzekeringen heeft een zelfde effect. Slechts voor gehuwde vrouwen en mannen die samen een inkomen hoger dan de premiegrens volksverzekeringen hebben (in 1982 f 50.050) zal dit gevolgen hebben.

De problemen die zich kunnen voordoen met betrekking tot de individualisering in het stelsel van sociale zekerheid en bij de belastingheffing zullen bij de volgende twee inleiders de nodige aandacht krijgen.

Mijns inziens vormt het grootste probleem bij de individualisering de draagkrachtvermindering die optreedt in gezinnen met kleine en afhankelijke, voortdurend verzorging nodig hebbende kinderen. Hier zal in de nabije toekomst de nodige aandacht aan moeten worden geschonken.

Maria Brouwer*

Kommentaar op de inleiding van Hettie Pott-Buter

Een geëmancipeerde samenleving wordt door Hettie Pott omschreven als een samenleving, waarin de ongelijke verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid over de seksen niet meer bestaat. Bij een geëmancipeerde samenleving hoort een geïndividualiseerde inkomensverdeling volgens haar. Ik kan het hierin volledig met haar eens zijn. Voorlopig moeten we echter konstateren, dat van een gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk over de seksen nog geen sprake is. In het algemeen zorgt de vrouw, gehuwd of alleenstaand, voor de kinderen en werkt haar eventuele echtgenoot buitenshuis. Dit blijkt ook uit onderzoek van Hettie Pott en Joop Odink waarin zij vonden, dat dertig procent van alle gehuwde Nederlandse vrouwen buitenshuis werkt, hetzij full-time hetzij in deeltijd.¹ Deze vrouwen verdienden in 1975 gemiddeld 9.000 gulden.

Er is dus nog een lange weg te gaan, voordat de doelstelling van een gelijke verdeling van betaald en onbetaald werk en inkomen over mannen en vrouwen bereikt is. Zowel op het gebied van de deelname van vrouwen aan betaald werk, als op dat van de beloning van vrouwenwerk zal nog veel dienen te veranderen. Dit is eveneens het geval voor de deelname van mannen aan onbetaald werk.

Tegen de realisering van een geëmancipeerde arbeids- en inkomensverdeling worden de laatste jaren wel bezwaren geopperd. Zo zou een grotere participatie van vrouwen de realisering van de doelstelling van volledige werkgelegenheid verhinderen en zou het inkomen verdiend door vrouwen en inkomensverdeling ongelijker maken.

Het is vooral op het punt van de veronderstelde denivellerende invloed van het inkomen verdiend door vrouwen, dat Hettie Pott de geopperde bezwaren heeft trachten te ontzenuwen.

Als we het over dubbele inkomens en inkomensverdeling hebben moeten we ons in eerste instantie realiseren, dat het verschijnsel van de dubbele inkomens de inkomensverdeling alleen negatief kan beïnvloeden, als we naar de inkomensverdeling over *huishoudens*

---

* Wetenschappelijke medewerker leerstoelgroep externe organisatie economische fakulteit Universiteit van Amsterdam.

1. J.G. Odink en H.A. Pott-Buter, *Echtparen met dubbele inkomens, Economisch-Statistische Berichten*, 12 augustus 1981, pp. 774-777.

kijken. De inkomensverdeling naar *personen* zal door het meer buitenshuis werken van de gehuwde vrouw alleen maar verminderen. Immers, zolang vrouwen geen betaalde arbeid verrichten, hebben zij meestal ook geen inkomen. Dit vergroot de inkomensongelijkheid naar personen. Als over het veronderstelde denivellerende effect van de inkomens van gehuwde vrouwen wordt gesproken, heeft men dan ook de inkomensverdeling over huishoudens op het oog. Hierbij gaat het feit een rol spelen, dat niet alle vrouwen betaalde arbeid verrichten. In principe is deze beschouwingswijze strijdig met de individualiseringsgedachte. Deze behelst immers, dat ieder individu recht heeft op zelfstandigheid, ook op economisch terrein. De vraag naar de effecten op de inkomensverdeling van het inkomen verdiend door gehuwde vrouwen wordt door velen als belangrijk beschouwd en speelt in de actuele politieke discussie eveneens een rol. Alleen daarom al is het de moeite waard om deze effecten nauwgezet te bestuderen.

Ik zal nu de belangrijkste resultaten van Hettie Potts onderzoek bespreken en van enige kanttekeningen voorzien. Het waarschijnlijk voor velen verrassende resultaat van haar onderzoek luidt, dat het inkomen van de gehuwde vrouw een nivellerend effect heeft op de inkomensverdeling over echtparen. Dit geldt zowel voor de subgroep van de dubbelverdieners als voor alle echtparen. De inkomensongelijkheid tussen de groep dubbelverdieners en de groep enkelverdieners neemt zoals te verwachten valt iets toe als gevolg van het door de eerste groep verdiende inkomen. Het nivelleringseffect dat binnen de groep dubbelverdieners optreedt is echter groter dan de denivellering die tussen de twee groepen optreedt. Dit geldt echter alleen voor de inkomstenverdeling vóór belasting. Na belasting blijft de inkomensverdeling binnen de populatie van gehuwden ongewijzigd. De verklaring hiervoor moet waarschijnlijk gezocht worden in het feit, dat de belastingdruk voor gehuwde mannen meer nivellerend werkt dan voor gehuwde vrouwen.

Waar valt het nivellerende effect binnen de groep van dubbelverdieners aan toe te schrijven? Een belangrijke oorzaak is de relatief hoge participatiegraad van de echtgenotes van mannen die tot de laagste inkomensklassen behoren (8.000 per jaar of minder). Voor de echtgenotes van de mannen in de inkomensklassen boven de 8.000 gulden per jaar geldt, dat de participatiegraad nauwelijks verschillen vertoont over de inkomensklassen. De gehuwde vrouwen die betaalde arbeid verrichten doen dit dus veelal, omdat het voor hen economisch noodzakelijk is het inkomen van het gezin te vergroten. Verder blijkt uit het onderzoek, dat gehuwde vrouwen minder aan het inkomen van de huishouding bijdragen,

naarmate hun echtgenoot een hoger inkomen verdient. Dit zijn de twee redenen voor het gevonden nivelleringsresultaat binnen de groep van gehuwden.

Dit resultaat druist in tegen de 'common sense'-gedachte, dat mannen met een hoge opleiding en een hoog inkomen in het algemeen gehuwd zullen zijn met vrouwen met een eveneens relatief hoge opleiding en een relatief hoog eigen inkomen. Uit deze gedachtengang wordt dan al snel de konklusie getrokken, dat het verschijnsel 'dubbel-verdienen' vooral de hogere inkomensklassen ten goede komt. Uit het onderzoek van Hettie Pott blijkt echter dat deze konklusie, althans voor Nederland, niet opgaat.

Hoe komt het dat de echtgenotes van de mannen in de hogere inkomensklassen gemiddeld niet méér buitenshuis blijken te werken dan alle echtgenotes? Misschien zijn zij helemaal niet zo hoog opgeleid of in ieder geval minder dan hun echtgenoot. Ook is het mogelijk, dat er een inkomenseffekt optreedt, waardoor deze vrouwen afgeremd worden hun eventueel goede opleiding te gelde te maken. Verder zou het aantal gewerkte uren een verklaring kunnen vormen voor de gekonstateerde nivellering. Als de echtgenotes van de mannen met de hogere inkomens gemiddeld minder uren werken dan hun seksegenotes met een minder verdienende echtgenoot, zou dit het nivellerende effect mede kunnen verklaren. De door Hettie Pott gehanteerde gegevens van de belastingdienst geven hierover echter geen informatie, zodat we hierover geen uitspraak kunnen doen.

Een verdere verklaring voor het gevonden nivelleringsresultaat kan gevonden worden in het feit, dat de inkomensverdeling tussen vrouwen so wie so gelijk is dan die tussen mannen. Er zijn maar heel weinig vrouwen die een topinkomen verdienen. Dit leidt ertoe dat de inkomenspiramide voor vrouwen lager is dan voor mannen. De meeste vrouwen bevinden zich in de laagste inkomensklassen. De grotere inkomensgelijkheid binnen de groep van vrouwen moet in samenhang met de gekonstateerde ongeveer gelijke verdeling van de participatiegraad over de inkomensklassen wel tot een nivellerend effect binnen de groep dubbelverdieners leiden.

Een belangrijk punt van Hettie Pott's onderzoek is dat zij het effect van het dubbel-verdienen op de inkomensverdeling heeft onderzocht voor de groep waar potentieel twee verdieners aanwezig zijn, namelijk de gehuwden. Andere samenlevingsverbanden, waar meer dan één volwassene en daardoor potentieel meer dan één verdiener aanwezig is, zijn hierdoor buiten beschouwing gebleven. Dit is te begrijpen als we bedenken, dat over deze samenlevingsverbanden weinig statistische informatie voorhanden is. We weten niet of binnen andere samenlevingsverbanden van een andere

verdeling van de participatie over inkomensklassen en van een andere verhouding tussen de door de twee partners verdiende inkomens sprake is.

Als we nog verder buiten de door Hettie Pott bestudeerde populatie treden en ook de huishoudens van alleenstaanden en alleenstaande ouders in de beschouwing betrekken, kunnen we verwachten, dat het verschijnsel van de dubbelverdieners de inkomensongelijkheid zal vergroten. Het uitbreiden van de populatie tot alle huishoudens ligt echter niet zo voor de hand, omdat in de huishoudens van alleenstaanden of alleenstaande ouders potentieel slechts één verdiener aanwezig is.

Het erbij halen van de alleenstaanden maakt de inkomensverdeling so wie so ongelijker, omdat alleenstaanden minder verdienen dan gehuwde mannen. Uit het onderzoek blijkt, dat alleenstaanden gemiddeld bijna 12.000 gulden minder per jaar verdienen dan gehuwde mannen. Hierbij wordt het verschijnsel dubbele inkomens dus niet meegenomen. Het relatief lage inkomen van ongehuwden wordt onder meer verklaard door het feit, dat zich binnen deze groep veel jongeren bevinden, die (nog) weinig verdienen. Het lagere inkomen van de alleenstaanden vergroot wel de inkomensongelijkheid tussen huishoudens, maar zou de inkomens tussen personen gelijkjer kunnen maken. Als we de inkomensverdeling over huishoudens bekijken gaan we namelijk voorbij aan het feit, dat de huishoudens onderling qua samenstelling verschillen. De huishoudens van gehuwden zijn groter dan de huishoudens van alleenstaanden, zodat de hogere inkomens van gehuwde mannen en de eventuele dubbele inkomens van gehuwden tot een grotere inkomensgelijkheid tussen personen zouden kunnen leiden. Dit zou het geval zijn als er van een min of meer evenredig verband tussen de binnen een huishouding verdiende inkomens en het aantal binnen een huishouding levende personen sprake zou zijn. Dit is echter niet het geval, waarvoor een aantal redenen aan te wijzen zijn. In de eerste plaats is daar de groep van de alleenstaande ouders, die voor het grootste deel uit vrouwen bestaat. In deze huishoudens is er per definitie maar van één verdiener sprake en wel van een vrouw met een over het algemeen laag inkomen. In de tweede plaats is daar de groep van de gehuwden met veel kinderen. Ook deze groep komt op een relatief laag inkomen per hoofd uit. Dit komt niet alleen door het grote aantal afhankelijke personen, maar ook door het feit, dat moeders met veel kinderen relatief weinig buitenshuis werken.

Uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau, neergelegd in het rapport *Inkomen en Rondkomen*,² blijkt dan ook, dat naast de jongeren en de alleenstaanden met een minimum-uitkering vooral de alleenstaande ouders en de ouders met meer

dan vier kinderen tot de laagste welstandsklassen behoren. Verschillen in het inkomen per hoofd worden dus mede veroorzaakt door het feit, dat er niet altijd van een evenredigheid tussen het aantal verdieners en het aantal afhankelijke personen sprake is. De benodigde hoeveelheid betaalde en onbetaalde arbeid neemt dus voor sommige huishoudens toe, terwijl tegelijkertijd de mogelijkheid voor de alleenstaande moeder of de moeder van veel kinderen om door betaalde arbeid het gezinsinkomen te vergroten afneemt. Het hebben van veel kinderen en/of het niet hebben van een echtgenoot zijn dus twee omstandigheden, waardoor vrouwen vrijwel zeker op laag inkomensniveau terecht komen.

Het hebben van veel kinderen is voor (Nederlandse) vrouwen een steeds minder voorkomende en steeds meer beïnvloedbare situatie geworden. Het alleenstaande ouderschap neemt door de maatschappelijke ontwikkelingen echter in belangrijkheid toe, waarvan het grote aantal gescheiden vrouwen met een bijstands-uitkering getuigt. Het is voor gescheiden vrouwen met kleine kinderen moeilijk om buitenshuis te werken. In de eerste plaats, omdat zij alleen voor de kinderen moeten zorgen en in de tweede plaats omdat hun inkomsten uit arbeid op hun bijstandsuitkering worden gekort. Naast het creëren van meer mogelijkheden voor kinderopvang zou het volgens mij voor deze vrouwen mogelijk moeten zijn om te werken met (gedeeltelijk) behoud van uitkering. Op deze manier zou de maatschappij haar medeverantwoordelijkheid voor de jongste generatie kunnen uitdrukken en tegelijkertijd vrouwen kunnen stimuleren het economisch minimum te ontstijgen.

Nú is het zo, dat vrouwen over het algemeen niet buitenshuis werken, en dat ze wanneer dat wel het geval is weinig verdienen. Een grotere deelname van vrouwen aan het arbeidsproces en vooral het bezetten van betere banen door vrouwen, zou vrouwen niet alleen meer financieel onafhankelijk maken, maar hen ook voor armoede kunnen behoeden.

Nu er in de maatschappelijke discussie gesproken wordt over de wenselijkheid van slechts één inkomen of één uitkering per huishouden moeten we wel bedenken, dat hierdoor de klok teruggezet wordt. Hetzelfde geldt voor de plannen om het inkomen van de gehuwde vrouw fiscaal zwaarder te belasten. Hettie Pott heeft aangetoond, dat een dergelijk beleid niet valt te verdedigen met het argument dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen.

Er zijn echter ook nog andere tegenwerpingen tegen een dergelijk beleid te maken. We moeten namelijk bedenken dat door het financieel onaantrekkelijker maken van het buitenshuis werken van gehuwde vrouwen een proces van toenemende participatie van gehuwde vrouwen tot stilstand kan worden gebracht. Een proces, dat in Nederland pas op gang is gekomen. Nederland loopt wat de participatie van gehuwde vrouwen betreft nog steeds achterop bij de andere ontwikkelde landen. Wij staan nu op een niveau van deelname van gehuwde vrouwen dat gelijk is aan dat van Ierland. Bij de huidige werkloosheidsproblematiek bestaat het gevaar, dat dit aspect veronachtzaamd wordt. Wij hebben echter nog een grote achterstand in te halen. De participatiegraad van de totale bevolking ligt in Nederland beneden die van andere westerse landen, wat voornamelijk het gevolg is van de geringere arbeids-marktparticipatie van gehuwde vrouwen in Nederland. Traditioneel waren er meer landen met een lage participatiegraad van vrouwen in de westerse wereld, zoals Noorwegen, Canada en de Verenigde Staten. In deze landen is de participatiegraad de afgelopen twintig jaar echter sterk gestegen. Zie hiervoor tabel 1.

De ontwikkeling van de participatiegraad van vrouwen in een aantal landen (alle vrouwen van 15 tot 65 jaar)^a

tabel 1

land	1960	1979
Noorwegen	17,8%	37,0%
Canada	19,7% (1961)	35,9% (1978)
Verenigde Staten	24,6%	38,5%
Nederland	16,1%	22,1%

^a De participatiegraden zijn herleid tot volledig gewerkte jaren

Bron:

United Nations, *Labour Statistics*.

In de drie eerstgenoemde landen in de tabel is het stijgen van de participatiegraad van vrouwen gepaard gegaan met een grote uitbreiding van het totale aantal arbeidsplaatsen. Deze nieuwe arbeidsplaatsen zijn gekreërd zowel in de industrie als in de dienstensektor en bij de overheid. In Nederland zijn er in de afgelopen twintig jaar veel minder arbeidsplaatsen gekreërd dan in deze drie landen. Het verschil in economische ontwikkeling tussen Noorwegen, Canada en de Verenigde Staten aan de ene kant en Nederland aan de andere kant blijkt ook uit het feit, dat in Nederland het aantal arbeidsplaatsen in de industrie is gedaald, terwijl dat in de andere drie landen is gestegen. In deze drie landen is er slechts van relatieve deïndustrialisatie sprake geweest. Dat wil

zeggen, dat het relatieve aandeel van de beroepsbevolking dat in de industrie werkzaam is wel is gedaald, maar dat het absoluut gezien is toegenomen. Dit komt, omdat in deze landen de afgelopen twintig jaar op een massale manier banen zijn geschapen en de participatiegraad van de totale bevolking aanzienlijk is gestegen. In Nederland zijn de afgelopen twintig jaar veel minder banen geschapen en de participatiegraad van de totale bevolking is hier slechts in geringe mate gestegen.

De werkloosheid, die nu alle westerse landen gelijkelijk lijkt te treffen, verhult het feit, dat de werkgelegenheid in de westerse economieën een verschillend verloop heeft gehad. Nederland schijnt op dit punt de boot te hebben gemist, waarbij we nog lang kunnen discussiëren over de vraag, of vraag- dan wel aanbods-factoren hiervoor verantwoordelijk zijn geweest. Ik zal dat niet doen.

Wel dienen we volgens mij te bedenken dat als we de institutionele regelingen nu zodanig gaan veranderen dat het aanbod van vrouwen beperkt wordt, we alleen nog maar verder achter zullen blijven. Vrouwen (terug) naar het huishouden sturen is niet alleen slecht voor vrouwen, maar heeft ook een nadelig effect op de inkomens-verdeling en op de economie als geheel.

Appendix bij voetnoot 19:

inkomensverdeling 1 inkomen man (= alleenverdiener)	inkomensverdeling 2a alleen inkomen man inkomen (= tweeverdieners, vrouw exkl. inkomen vrouw)		inkomensverdeling 2b inkomen man + vrouw (= tweeverdieners, inkl. inkomen vrouw)
huish. 1 f 40.000	huish. 4 f 25.000	f 25.000	f 50.000
huish. 2 f 50.000	huish. 5 f 40.000	f 10.000	f 50.000
huish. 3 f 60.000	huish. 6 f 85.000	f 7.000	f 92.000
gemiddeld inkomen f 50.000	gemiddeld inkomen f 50.000		f 64.000

Het gemiddeld inkomen van de groepen mannen-alleenverdieners (1) en mannen-tweeverdieners (2a) is precies gelijk, maar groep (1) is onderling gelijkjer verdeeld dan groep (2a) (tussengroepsongelijkheid = 0,000, immers het gemiddeld inkomen van (1) en (2a) is gelijk). Door het inkomen van de gehuwde vrouw wordt verdeling (2b) gelijkjer dan (2a). Dit geldt ook voor de totale verdeling (1 + 2), immers zes echtparen met respectievelijk 25, 40, 40, 50, 60 en 85 duizend gulden inkomen per jaar zijn ongelijker verdeeld dan zes echtparen met 40, 50, 50, 50, 60 en 92 duizend gulden inkomen per jaar, volgens nagenoeg elke ongelijkheidsmaatstaf en zeker volgens de theil-koëfficiënt.

Over deze problematiek publiceerde TPE eerder:
Hettie Pott-Buter en Joop Odink, *Het eigen arbeidsinkomen van
gehuwde vrouwen*. TPE 5/3.